

texter för femte söndagen i fastan, med temat *Försonaren*, hör numera Gen. 22 och Mk. 12. Riktigt hur misslyckat detta textval är tycks inte förf. förstå. I stället konstateras bara att (s. 178f.): «Kopplingen till evangeliet från Markusevangeliet 12:1–12 är naturligt nog talet om den älskade sonen» och att det «[m]ellan externa föreligger en stegring eller fördjupning» därför att «[i] berättelsen om Isak är denne nära att dödas; i liknelsen [sc. Mk. 12] kommer sonen att dödas.» Det hade varit önskvärt att förf. åtminstone på något litet sätt markerade att han är bekant med det faktum att man alltsedan Adolf Jülichers dagar har ifrågasatt om Mk 12 ursprungligen verkligen var en allegori om Jesu «egen person och roll.» Vad ska den stackars predikanten säga denna söndag om «stegring eller fördjupning»: att NT är bättre än GT därför att sonen dör i NT, men inte i GT? Eller är poängen att i GT lyckas Gud stoppa Abraham från att döda löftessonen, men att han misslyckas att hindra Abrahams barn från att göra samma sak i NT? Textkombinationen Gen. 22–Mk. 12 leder i bästa fall till banalisering, i värsta fall till riktigt dålig teologi. Helt säkert är det i alla fall inte fråga om «en stegring eller fördjupning».

Ämnet *Döden och livet* behandlas den sextonde söndagen efter trefaldighet. Två av andra årgångens texter är tematiskt parallella: både GT och evangelium beskriver hur människor uppväcks ifrån de döda. Den som till äventyrs trodde att dessa är häpnadsväckande berättelser i och för sig får dock strax veta att den förre «fungerar som typologi» till den senare, ty «[i] evangeliet möter den som är större än Elia.» Än större än dessa två texter är emellertid den tredje läsningen som är hämtad från Upp. 2:8–11. Att detta avsnitt i svensk språkdräkt innehåller det uppseendeväckande uttrycket «en Satans synagoga» förbigås med tystnad; i stället hävdas att episteln «bidrar ... med en djupdimension åt temat för dagen» (citaten från s. 358f.).

Tionde söndagen efter trefaldighet har tidigare varit en rannsakens söndag med temat *Förspilda tillfällena*. Numera ägnas dagen i stället åt *Nådens gåvor*, men ämnet är inte entydigt. Det finns förvisso ett församlingsperspektiv (se dagens bön: «Vi tackar dig för vår församling.»), men det övergripande temat i kommentaren är mindre *Nådens gåvor* och mer *Nådens gåva*. Dagen blir därmed en parallell till 23 söndagen efter trefaldighet med ämnet *Förlåtelse utan gräns*. Det är mer än en smula märkligt att, på den söndag då de tyska lutherska kyrkorna uppmärksammar förhållandet mellan judendom och kristendom, kommentaren nöjer sig med att förfäktat att Ex. 19 «pekar framåt mot församlingen som Guds folk». Det hade varit önskvärt att förf. här i stället hade påpekat att *antitypos* föregår *typos*, dvs. att fullbordan föregår förutsägelser. Texten *per se* pekar således inte fram emot

«församlingen», och gör det förvisso inte för dem som var de första att ta emot och tillämpa denna text.

»Församlingen» tycks vara en liten skara som skriker mot himmelens ljus alltmedan de stora massorna ägnar sig åt självdestruktiv värdenihilism. Vid upprepade tillfällen förfasar sig förf. över den bristande moralen i dagens samhälle; vi lever «[i] en tid när var och en avgör sin egen sanning.» Svaret på vår tids dilemma är att återigen betona Bibelns anspråk på att Jesus är (s. 235) «den sanna livsvägen. Och det må inget tillåtas dölja.» Tyvärr ger inte förf. läsaren särskilt mycket handledning *hur* dessa anspråk ska uttryckas och tillämpas i vår *de facto* mångkulturella och mångreligiösa värld.

Rec. förvånas även över en del ordval: nog gick väl israeliterna «genom» (inte «över», s. 281) Sävhavevet och nog bör man i kommentaren till Lk. 10:25–37 hellre tala om den «slagne», «skadade», «sårade» eller varför inte «misshandlade» mannens nästa (snarare än «fallne», s. 341)? Mest av allt är det dock de återkommande påståendena om ett samhällligt, moraliskt moras och en individualistisk, soteriologisk emfas som komplicerar läsningen av de exegetiska och homiletiska utkasterna.

Jesper Svartvik

Svenskt patristiskt bibliotek. Band 4. Bibel och predikan. Huvudredaktör Samuel Rubenson. Denna volyms redaktör Sten Hidal. 210 sid. Artos, Skellefteå 2003.

Predikningar som källa speglar bl.a. kyrkans tro och liv, predikantens förmåga att kommunicera med församlingen (retorik), åhörarnas reaktioner, mentalitet och sociala förhållanden. Berömda predikanter som Augustinus och Johannes Chrysostomos fick ofta finna sig i en entusiastisk respons men ger uttryck för sitt missnöje med alltför högljudda inslag i gudstjänsten. Augustinus säger att han uppskattar tårar mer än störande bifall som ett tecken på att de troende tagit till sig budskapet.

I inledningen framhåller Sten Hidal att predikan varit det centrala inslaget i kyrkans verksamhet från första början. Kontexten och de många influenserna från den grekisk-romerska världen är tydliga redan i den grekiska termen för predikan, *homilia*. Dess ursprungliga betydelse av samtal pekar på predikantens kommunikation med åhörarna. Homilian kunde vara en utläggning av en vald text men också innehålla bibeltexter mer eller mindre fritt citerade. Inslag av undervisning, men också polemik, är karakteristiska drag i en predikan. Gränsen mellan predikan och

de i fornkyrkan vanliga bibelkommentarerna är ibland svår att dra.

En första allmänt inledande del presenterar först Origenes stora arbete *De principiis*, författad 220–230. Dess fjärde del behandlar bibeltolkningen. Origenes är övertygad om att Bibeln har flera betydelseplan. Han framhåller den allegoriska tolkningen, vilket belyses i hans brevväxling med Julianus Africanus.

Diodoros av Tarsos (död före 394) håller fast vid i sitt förord till en psaltarkommentar, liksom de andra antiokenarna, en bokstavlig tolkning av bibeltexten. En del texter kan dock ha en djupare betydelse.

Den andra delen innehåller utdrag ur ett antal bibelkommentarer. Hippolytos kommentar till Daniel har en tydlig historisk kontext, förföljelsen av de kristna i början av 200-talet. Novatianus, presbyter i Rom liksom Hippolytos och den förste som skrev på latin i Rom, behandlar de judiska matföreskrifterna. Efraim av Syrien skrev en kommentar till Första Moseboken från 300-talet.

Gregorios av Nyssa (335–394) ägnade en hel skrift åt psalmernas rubriker. Exempel från den avslöjar djupa hemligheter. En kommentar till Matteusevangeliet av Hieronymus från cirka 398 har en lättläst och koncis text.

Den tredje delen av boken innehåller exempel på predikningar. Kyrillos (död 444) använder i sina predikningar över Lukasevangeliet allegorin i en textnära förkunnselse.

Johannes Chrysostomos (död 407), «Guldmunnen», är representerad genom utdrag ur den åttonde och fjortonde homilian över Romarbrevet samt ur en fastepredikan över Första Moseboken.

För Augustinus finns ett utdrag ur predikningar över Första Johannesbrevet från omkring 415. Anvisningar ges om vad det innebär att älska sin broder. Den hedning som har blivit en kristen skall accepteras fullt och helt.

Två predikningar av Leo den store (påve 440–461), en på juldagen, en under fastetiden, har valts. Det sista exemplet är hämtat från Romanos hymn om Maria vid korset, en homilia i metrisk form avsedd att sjungas. Den bibliska bakgrunden ger en tydlighet åt budskapet.

Urvalet av texter belyser mycket bra olika tolkningsprinciper. Den allegoriska tolkningens är viktig för kyrkofäderna. Origenes, t. ex., skiljer mellan en bokstavlig innebörd, en moralisk, en anagogisk med inriktning mot det eviga livet, och slutligen en symbolisk, som avslöjar Bibelns hemligheter bakom texter som inte kan förstås bokstavligt.

De valda texterna ger också intressanta inblickar i ett bildspråk med Bibeln som förebild. Gregorios av Nyssa anknuter till välkända företeelser för åhörarna,

t.ex. tävlingarna på stadion. Djävulen agerar som medtävlare och använder svekfulla knep för att beröva den tävlande segerkransen. Leo den store framhåller att den dagliga förnyelsen mot dödlighetens rostangrepp kräver en fastans askes mot köttets begärelser. I sin fastepredikan talar Chrysostomos bl. a. om fastans vår, som kan dämpa begärens böljor och kläda oss med en krans av andliga gåvor.

Urvalet av texter hade dock behövt utökats. Exempel från de många martyrpredikningarna, en viktig predikogenre, saknas. Bibelns plats i en retorisk *encomium*-struktur hade kunnat belysas genom t.ex. Chrysostomos berömda panegyriska predikningar om aposteln Paulus död.

Augustinus borde också ha uppmärksammats mer. Den presenterade texten av honom, en *tractatus*, förvarades en gång i det biskopliga biblioteket i Hippo tillsammans med den stora gruppen av predikningar till folket, framförda muntligen, nedtecknade av stenografer och till en viss del rättade. Exempel från dessa och från av Dolbeau nyligen upptäckta predikningar 1989 hade berikat samlingen. Många antika kollektioner finns bevarade.

En av Augustinus predikningar (*Sermo* 37, 18) nämner applåder när folket förstod predikantens allegoriska tolkning av en text. Den muntliga dialogpredikan, bevarad i en skriftspråkskultur, ger också exempel på hur predikanten under psalmresponsoriet kunde få uppslag till sin predikan genom att studera folkets reaktioner på texten.

Bibelcitat i predikan kan ibland vara en hjälp att fastställa predikans äkthet (ett inre kriterium), en uppgift som saknas i analysen av texterna.

Som redaktör för det aktuella bandet har Sten Hidal gjort ett mycket gott arbete. Hans intressanta inledning, kompletterad av kommentarer och noter till varje brev, är värdefull. Källor och litteratur finns i en särskild förteckning liksom referenser till bibelställen.

Översättarna av kommentarer och texter (Kristina Alveteg, Bengt Ellenberger, Ezra Gebremehdin, Sten Hidal, Bo Holmberg, Anders Piltz och Samuel Rubenson) har med känsla för språk och stil givit oss läsvärda texter, ett grannlaga arbete.

Den fjärde delen av Svenskt patristiskt bibliotek kommer säkert att bidra till att öka intresset för predikningarna i fornkyrkan.

Siver Dagemark

1